

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ШЕВЦОВА ЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.962(47):328.185

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СУДДІВ

12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура»

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2020

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор
Москвич Лідія Миколаївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, завідувачка
кафедри судоустрою та прокурорської
діяльності.

Офіційні опоненти –

доктор юридичних наук, доцент
Хотинська-Нор Оксана Зіновіївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, завідувачка
кафедри нотаріального, виконавчого
процесу та адвокатури, прокуратури,
судоустрою Інституту права;

кандидат юридичних наук, доцент
Подкопась Сергій Васильович,
Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса НАПрН України,
старший науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального
процесу та судоустрою, Заслужений
юрист України

Захист відбудеться «24» грудня 2020 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84 А).

Автореферат розіслано «23» листопада 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Європейський вектор державотворення, обраний на сучасному етапі соціального і політико-правового розвитку України, зумовлює гостру потребу в адаптації законодавства України до світових стандартів, зокрема в частині організаційних засад функціонування системи правосуддя, добору суддівського корпусу та професійної освіти суддів як належного забезпечення права кожної особи на компетентний суд та важливої складової підвищення якості й ефективності українського судочинства. В наш час освіту необхідно розглядати як економічну категорію, адже від професійності фахівців залежить успіх тієї чи іншої галузі та стабільне соціально-економічне зростання, а високий рівень кваліфікації і компетентності носіїв судової влади є обов'язковою умовою побудови в Україні правової держави. Саме суд є найбільш чутливою державною інституцією, тонкою матерією стосунків людини і суспільства, індикатором законослухняності, об'єктивності й неупередженості. Висока фахова підготовка і відповідні моральні якості судді стають запорукою його кваліфікованої діяльності.

Вибір теми дослідження зумовлений, перш за все, тим, що законодавча практика, пов'язана з питаннями фахової освіти суддів, не є усталеною, деякі підходи, запроваджені в системі професійної освіти суддів, є новими, запозиченими з найкращих зарубіжних практик, проте вони не завжди адаптовані до українських реалій. Крім цього, існуючий інститут підвищення кваліфікації суддів не враховує всіх потреб сучасного судочинства та потребує науково-практичного удосконалення.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що тема дисертаційного дослідження є актуальною, новою, має практичне значення в умовах реформування не лише судової влади, а й вищої юридичної освіти.

Науково-теоретичним фундаментом для дисертації стали роботи українських учених: В. Бабкової, Ю. Бауліна, Ю. Барабаша, О. Богдан, В. Борисова, М. Буроменського, О. Власової, В. Головенкіна, В. Городовенка, М. Дибкової, В. Долежана,

О. Дудченка, М. Закаблук, А. Іванцової, М. Євнух, Є. Лузік, О. Капліної, В. Клименка, М. Корнієнка, Л. Лобойка, І. Марочкіна, О. Марочкіна, Н. Матюхіної, Л. Москвич, І. Назарова, В. Настюка, В. Нор, О. Овсяннікової, М. Оніщенко, С. Омельченка, С. Подкопаєва, Ю. Полянського, А. Ребриш, М. Руденка, В. Сердюка, О. Сердюка, С. Серьогіна, В. Тація, О. Терещука, Т. Фулей, М. Хавронюка, О. Хотинської-Нор, О. Червякової, О. Шило, Н. Шукліної, Ф. Шульженко, І. Юревич, О. Яновської та інших науковців, а також праці зарубіжних правознавців: Б. Блумм, А. Бурова, В. Валанчюса, Л. Воскобитової, Л. Габрієль, Л. Гевелінга, С. Гурієвої, Р. Грінберга, Д. Джонсона, Г. Калугіна, І. Клямкіна, С. Ліпсет, Ф. Мадаус, Дж. Мартіна, О. Нікелін, О. Паченкова, С. Пундей, Л. Петтера, М.-А. Робера, Р. Роджерса, Л. Рознера, С. Роуз-Аккерман, М. Сегала, Дж. Скотта, Ф. Тильмана та ін.

У дисертаційній роботі проаналізовано положення міжнародних актів і норми національного законодавства й окремих зарубіжних держав, що стосуються правового регламентування системи професійної освіти суддів. Емпіричне підґрунтя дослідження становлять дані, отримані під час поетапного проведення у 2018 р. за програмою USAID «Нове правосуддя» всеукраїнського опитування: а) населення та правників, які є учасниками судових проваджень, щодо судової системи, судової реформи та сприйняття корупції; б) населення щодо довіри до судової влади, судової реформи та сприйняття корупції; в) професійних юристів – учасників судових проваджень, що не є суддями або працівниками апарату суду, а також результати інформаційно-аналітичного звіту про діяльність Національної школи суддів України; у 2018, 2019 роках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана безпосередньо з тематикою науково-дослідних робіт кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого й виконана в рамках державної цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності». Її тема затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 26.12.2014 р. (протокол №

5).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка авторської концепції системи професійної освіти суддів в Україні. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- розкрити суть поняття "система професійної освіти суддів" та визначити її основні елементи;
- проаналізувати основні міжнародні стандарти, що застосовуються до професійної освіти суддів, оцінити ступінь їх імплементації українським законодавством і практикою;
- узагальнити досвід розвинених демократичних країн у досліджуваній сфері й сформулювати пропозиції щодо впровадження позитивної освітньої практики у вітчизняну систему професійної освіти суддів;
- дослідити генезу професійної освіти суддів в Україні та окреслити стратегію її подальшого розвитку;
- визначити особливості навчального процесу у спеціалізованій освітній установі – Національній школі суддів України, виявити ефективні форми та методи навчання та з'ясувати основні мотиваційні аспекти суддівської освіти;
- розробити авторську концепцію багаторівневої системи професійної суддівської освіти;
- окреслити напрями оптимізації системи професійної освіти суддів в Україні.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини, що виникають у процесі професійної освіти суддів.

Предмет дослідження становить система професійної освіти суддів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, застосування якої зумовлено специфікою порушеної проблематики, що дозволяє забезпечити достовірність висновків, вирішення окреслених завдань і досягнення поставленої мети. При з'ясуванні сутності та змісту професійної освіти суддів використано історико-правовий і порівняльно-правовий методи та метод морфологічного аналізу. Філософсько-світоглядні методи діалектики дали змогу визначитися з підходами до вивчення освіти в цілому як

складного поліструктурного явища, з'ясувати й оцінити елементи професійної освіти судді. Метод інституціонального аналізу вжито при вивченні механізмів державного регулювання професійної освіти суддів. Використано систему загальнонаукових методів: формально-логічний – для тлумачення таких понять, як «освіта», «мотивація» тощо; історичний і порівняльно-правовий – для аналізу національного й міжнародного законодавства та практики, що стосуються професійної суддівської освіти; системно-структурний метод дозволив узагальнити нормативну базу, наукову літературу й судову практику за темою дисертації; соціологічний і статистичний методи забезпечили можливість підтвердити діапазон і динаміку перетворень у системі суддівської освіти і конструктивних змін завдяки ефективній судоустрійній політиці. Застосовано також методи індукційного й дедуктивного аналізу, синтезу, звернення до яких зумовлено специфікою й характером наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній юридичній науці кваліфікаційною працею, у якій застосовано комплексний підхід до визначення системи професійної суддівської освіти.

Уперше:

- запропоновано авторський підхід до розгляду поняття «система професійної освіти суддів» у двох аспектах: 1) організаційно-правовому, який включає: (а) сукупність нормативно-правових актів, які регулюють освітні питання та (б) сукупність закладів освіти, які здійснюють навчання (заклади вищої освіти, спеціально створений заклад – Національна школа суддів України); 2) змістовному – як сукупність освітніх напрямів, програм, планів, матеріалів, форм та методів навчання;

- виокремлено основні елементи системи професійної освіти суддів, які об'єднані формою регулярної взаємодії та взаємозалежності для виконання заданої функції – підтримання професійної кваліфікації суддів: суб'єкт навчальної діяльності; об'єкт навчальної діяльності (кандидати на посаду судді, судді); національні стандарти суддівської освіти; напрями професійної підготовки суддів та навчальні заходи;

- на підставі аналізу практик європейських країн окреслено

спільні риси професійної освіти суддів: а) доручення з приводу організації спеціальної підготовки працівників судових органів покладається на спеціальний орган; б) такий орган переважно є незалежним і автономним від виконавчої та законодавчої гілок влади, хоча вони можуть так чи інакше впливати на процес управління в межах своїх законодавчих компетенцій; в) освітня підготовка проходить в декілька етапів; як правило, їх два: початковий – спеціальна першочергова підготовка перед обійманням посади кандидатів на посаду судді та система підвищення кваліфікації діючих суддів, яка може бути децентралізованою (здійснюється на базі вищих навчальних закладів і судів) і централізованою (здійснюється на базі спеціалізованого центру); г) підготовка фінансується за рахунок держави; д) навчання проводять судді-практики або визнані фахівці у відповідній галузі знань (науковці);

- сформульовано визначення процедури спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, під якою слід розуміти офіційно встановлений порядок дій з підготовки фахівців у сфері судочинства, які згодом (за результатами певних випробувань) обійматимуть посади професійних суддів;

- обґрунтовано необхідність визначення на законодавчому рівні вимог до тренерів Національної школи суддів України та їх конкурсного відбору.

Удосконалено положення щодо:

- необхідності приведення норм національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів щодо професійної освіти суддів;

- доцільності закріплення на законодавчому рівні таких дефініцій, як «освіта», «професійна освіта», «професійна освіта суддів» тощо, що гарантуватиме однозначність оперування ними;

- необхідності вдосконалення чинних нормативно-правових актів стосовно системи безконтактного оцінювання суддів викладачами за результатами проходження підготовки та перепідготовки суддів, періодичного навчання з метою максимальної об'єктивності визначення рівня їх кваліфікації;

- запровадження періодичних мотиваційних тренінгів серед суддів, що дасть змогу покращити якість професійної роботи;

- створення єдиного тренінгового центру для представників

правничих професій на базі Національної школи суддів України.

Набули подальшого розвитку положення стосовно:

- трансформації системи вищої юридичної освіти та застосування нових підходів до побудови навчальних програм і планів у вищих юридичних навчальних закладах;

- необхідності залучення закордонних експертів не лише для підготовки суддів, а й для підвищення кваліфікації викладачів (тренерів) Національної школи суддів України;

- оптимізації обрахунку фінансових потреб Національної школи суддів України з метою належного забезпечення її роботи, зокрема, новітніми інформаційними технологіями і програмами.

Практичне значення результатів. Розроблені в дисертації положення, висновки, рекомендації і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого теоретичного опрацювання положень щодо системи професійної освіти суддів, її організаційно-правових засад;

- у правозастосовній діяльності – як рекомендації, спрямовані на вдосконалення й оптимізацію методів та напрямів суддівської освіти в Україні;

- у законотворчій діяльності – у процесі розроблення концептуальних документів і нормативно-правових актів з питань формування корпусу професійних суддів, їх належного функціонування, проходження підвищення кваліфікації, а також вдосконалення діяльності Національної школи суддів України;

- у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з курсів «Судове право», «Судове адміністрування» для вищих навчальних юридичних закладів України, при читанні лекцій і проведенні практичних занять, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційна робота виконана на кафедрі судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена та схвалена на її засіданні, й рекомендована до захисту. Результати, висновки і пропозиції дослідження доповідались авторкою на всеукраїнських і міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Актуальные проблемы юридического образования» (г. Минск, 27.10.2016 г.);

«Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 15.09.2016 р.); «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні (м. Чернівці, 18-19.10.2018 р.); «Етика правника» (м. Харків, 21.11.2019 р.); «Актуальні проблеми судового права» (м. Харків, 30.10.2015 р., 20.04.2017 р., 23.04.2018 та 31.05.2019 рр.).

Структура й обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями й логікою дослідження, композиційно складається зі вступу, 3-х розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг роботи становить 222 сторінки, з яких основний текст викладено на 191 сторінці, список використаних джерел налічує 231 найменування, додатки охоплюють 7 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** наводиться обґрунтування вибору теми дисертації, характеризується ступінь її наукового розроблення і зв'язок з науковими планами і програмами, визначається мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслюються його методологічні, теоретичні, емпіричні й нормативні підвалини, формулюється наукова новизна, розкривається теоретичне і практичне значення його результатів, наводяться дані про апробацію основних положень дисертаційної роботи, про її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи системи професійної освіти суддів» складається з 3-х підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Поняття системи професійної освіти суддів та її ключові елементи»* на підставі історичного, порівняльного аналізу виявлено, що поняття «освіта», яке вживається зараз, закріпилося в українському лексиконі наприкінці XVIII століття і означало тоді загальний духовний процес формування людини. За декілька віків це слово збагатилося новими змістами і набуло ще більшої полісемантичності. Сьогодні, залежно від контексту і сфери вживання, воно може означати: 1) процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом узагальненого об'єктивного, соціального досвіду, норм, цінностей тощо; 2) спеціальну сферу соціального життя; 3) унікальну систему, своєрідний соціокультурний феномен; 4) сутнісну характеристику етносу, суспільства, людської цивілізації, способів її самозбереження й

розвитку; 5) процес, тобто цілісну єдність навчання, виховання й розвитку, саморозвитку особистості; 6) збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури; 7) соціокультурний інститут, що сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства; 8) результат, тобто рівень загальної культури й освіченості людей.

Визначено систему професійної освіти у цілому та суддів зокрема й запропоновано розглядати її у двох аспектах: організаційно-правовому і змістовному. Встановлено основні елементи системи професійної освіти суддів.

У *підрозділі 1.2. «Етапи формування професійної освіти суддів»* виокремлено його чотири етапи. Перший (1991–2000 рр.) зумовлений початком реалізації в Україні судово-правової реформи, у контексті якої вперше окреслено проблему підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи країни та, як наслідок, відкриття факультету з підготовки професійних суддів у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого. Другий (2000–2002 рр.) пов’язується із створенням Української академії суддів при Міністерстві юстиції України як державного закладу післядипломної освіти. Третій етап (2002–2010 рр.) визначений початком діяльності Академії суддів України при Державній судовій адміністрації України, що стала державним вищим навчальним закладом з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів. Четвертий (з 2010 р. й дотепер) – сучасний етап, пов’язаний із заснуванням та функціонуванням Національної школи суддів України – державної установи зі спеціальним статусом, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та провадить науково-дослідну діяльність.

Підрозділ 1.3. «Іноземний досвід діяльності державних інститутів суддівської післядипломної освіти» присвячено дослідженню європейських практик в окресленій царині. Досвід європейських демократичних держав свідчить про те, що здійснення судово-правових реформ та підвищення статусу судової влади неможливі без професійної підготовки суддів у спеціалізованому навчальному закладі суддівської освіти. Такі навчальні заклади, першим з яких була Французька школа магістратури, діють у більшості країн Європи. Поряд із

французьким досвідом досліджено практики таких країн, як Польща, Німеччина, Велика Британія, Австрія, Португалія, Іспанія, Грузія, Молдова та ін., що дало змогу визначити спільні риси професійної освіти суддів зарубіжних країн.

Розділ 2 «Організаційно-правові засади професійної освіти суддів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Міжнародні стандарти та національні правові основи суддівської освіти» проаналізовано еволюцію норм національного законодавства, що регулюють питання освіти суддів. Констатовано, що жоден чинний нормативно-правовий акт не розкриває змісту конструкції «професійна освіта суддів», що є недоліком чинного судоустрійного законодавства України. Питання міжнародних стандартів, що стосуються професійної освіти суддів розглянуто з точки зору (а) статусу спеціалізованого навчального закладу професійної суддівської підготовки та (б) системи спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді та підвищення кваліфікації суддів.

У підрозділі 2.2. «Особливості функціонування закладів вищої освіти в контексті професійної освіти майбутніх суддів» аргументовано тезу, що суддівську освітню підготовку необхідно досліджувати в три етапи: 1) отримання вищої юридичної освіти; 2) навчання у спеціальному закладі перед набуттям правового статусу судді; 3) періодичне навчання суддів з метою підвищення кваліфікації. Здійснено аналіз прогалин у правовому забезпеченні та організації навчального процесу на кожному із зазначених етапів та запропоновано власне бачення шляхів їх усунення.

У підрозділі 2.3. «Національна школа суддів України як основний суб'єкт у системі професійної освіти суддів» запропоновано таку структуру правового статусу Національної школи суддів України, яка складається з: 1) цільового блоку, елементами якого є: мета, завдання, функції і принципи діяльності Національної школи суддів України; 2) структурно-організаційного блоку, який складається з норм, що визначають: структуру; порядок здійснення управління; порядок організації науково-дослідної, фінансово-господарської діяльності; порядок внесення змін і доповнень до Статуту; підстави та порядок

припинення діяльності Національної школи суддів України; 3) компетенції, яка включає повноваження Національної школи суддів України у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи та здійсненні науково-дослідної діяльності; 4) юридичної відповідальності Національної школи суддів України як державної установи та її працівників.

Розділ 3 «Змістовний аспект як елемент системи професійної освіти суддів» складається з трьох 3 підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Особливості навчання в Національній школі суддів України: види, форми та методи навчання» визначено, що видами навчання є (а) спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді та (б) підвищення кваліфікації суддів, а формами проведення навчальних заходів – (1) безпосереднє навчання в аудиторіях; (2) дистанційне навчання; (3) наставництво під час стажування кандидатів на посаду судді; (4) комбіноване навчання. Сформульовано пропозиції щодо модернізації навчальних практик за рахунок більшого використання інтерактивних методів навчання.

Підрозділ 3.2. «Мотиваційний аспект у системі професійної освіти суддів» розкриває роль мотивації як важливого чинника підвищення фахового рівня судді та визначає її як систему цілей, потреб, що спонукають особу до активного засвоєння знань, оволодіння уміннями і навичками, свідомого ставлення до професії. Обґрунтовано цілеспрямоване формування професійної мотивації як одне із першочергових завдань Національної школи суддів України, що досягається шляхом залучення професійних психологів до процесу навчання.

У підрозділі 3.3. «Стратегія розвитку професійної освіти суддів» визначаються напрями вдосконалення державної політики у сфері професійної освіти суддів: а) оптимізація конкурсного відбору осіб на посади викладачів Національної школи суддів України та встановлення законодавчих вимог до них; б) подальше вдосконалення чинних нормативно-правових актів стосовно системи безконтактного оцінювання суддів викладачами за результатами проходження підготовки та перепідготовки суддів, періодичного навчання з метою максимальної об'єктивності визначення рівня їх кваліфікації; в) створення можливості запровадження стажування суддів у міжнародних судових

установах; г) трансформація системи вищої юридичної освіти та застосування нових підходів до побудови та наповнення навчальних програм і планів у вищих юридичних навчальних закладах; д) залучення закордонних експертів не лише для підготовки суддів, а й для підвищення кваліфікації викладачів (тренерів) Національної школи суддів України; е) збільшення виділення бюджетних коштів на належне функціонування Національної школи суддів України, зокрема, для більш широкого застосування новітніх цифрових інформаційних технологій та програм тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено авторську концепцію системи професійної освіти суддів в Україні. Головним теоретичним і прикладним надбанням цієї наукової роботи є наступні висновки і пропозиції.

1. Професійну освіту суддів, яка є складовою юридичної освіти, слід розуміти як сукупність (а) нормативно-правових актів, що регулюють освітні питання; (б) навчальних закладів, які здійснюють навчання; (в) освітніх напрямів, програм, планів, навчальних матеріалів, форм та методів навчання. Професійна освіта суддів – це законодавчо урегульована організаційна форма професійної діяльності, спрямована на вирішення комплексу фахових завдань у сфері забезпечення належного кваліфікаційного рівня суддів. Її структуру складають такі компоненти: 1) організаційно-адміністративний; 2) нормативно-правовий; 3) кадровий; 4) матеріально-технічний; 5) фінансовий; 6) науково-методичний; 7) навчальний.

2. Основні елементи системи професійної освіти суддів об'єднані формою регулярної взаємодії та взаємозалежності для виконання заданої функції – підтримання професійної кваліфікації суддів. До них відносяться: суб'єкт навчальної діяльності; об'єкт навчальної діяльності (кандидати на посаду судді, судді); національні стандарти суддівської освіти; напрями професійної підготовки суддів та навчальні заходи.

3. Світова практика виробила наступні стандарти організації суддівської підготовки: (а) доручення з приводу організації спеціальної підготовки працівників судових органів покладається

на спеціальний орган; (б) такий орган переважно є незалежним та автономним від виконавчої та законодавчої гілок влади, хоча вони можуть так чи інакше впливати на процес управління, в межах своїх законодавчих компетенцій; (в) освітня підготовка проходить в декілька етапів, як правило, їх два: початковий – спеціальна першочергова підготовка кандидатів на посаду судді перед обійманням посади та система підвищення кваліфікації діючих суддів, яка може бути децентралізованою (здійснюється на базі вищих навчальних закладів і судів) і централізованою (здійснюється на базі спеціалізованого центру); (г) підготовка фінансується за рахунок держави; (д) навчання проводять судді-практики або визнані фахівці в відповідній галузі знань (науковці).

4. Пріоритетними напрямками оптимізації вітчизняної системи підготовки суддів на сучасному етапі є: визначення оптимального строку навчання кандидатів перед обійманням посади судді, забезпечення спеціального закладу освіти суддів високопрофесійними кадрами, інноваційними технологіями для покращення процесу навчання, удосконалення процесу та засобів оцінювання суддів після проходження підготовки, перепідготовки та періодичного навчання з метою підвищення класифікації тощо.

5. Доцільно запровадити у практику узгодження навчальних освітніх програм ЗВО із Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Національною школою суддів України для цілеспрямованої підготовки фахівців для судової сфери. Національній школі суддів надавати такі рекомендації з урахуванням проведених власних спостережень під час спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, а Вищій кваліфікаційній комісії суддів – ґрунтуватися на ретельному вивченні результатів конкурсних відборів.

6. Обґрунтовано необхідність розроблення Міністерством освіти і науки України нового положення «Про проведення практики студентів закладів вищої освіти», а також, спільно з органами судової влади, положення стосовно проходження практики в суді, що є дуже актуальним з огляду на питання підвищення якості підготовки майбутніх суддів.

Запропоновано закріпити в цих актах такі положення: 1) у разі направлення студента для проходження практики до суду його

голова, враховуючи навантаження суддів, визначає керівника студентської практики, за погодженням з такою особою; 2) призначений керівник практики несе відповідальність за перебування студента на місці проходження практики, виконання ним поставлених завдань; 3) мінімальний обсяг практичної часової підготовки, який дав би змогу студентам ознайомитися з організацією роботи органу та застосувати отримані знання, має становити від 2 до 6 місяців, залежно від рівня підготовки студентів. Указаний строк спільно визначається закладом вищої освіти та органом (органами), де студент буде проходити практику; 4) обсяг знань, компетентностей та навичок, які має отримати студент під час проходження практики, визначаються в договорі між ЗВО та органом, де студент проходить практику, відповідно до Закону України «Про вищу освіту». Відповідальність за виконання цього положення покладається на дві сторони: ЗВО має підготувати студента на належному теоретичному рівні, щоб орган, у якому студент проходить практику, в свою чергу, міг на належному рівні здійснити практичну підготовку; 5) орган, у якому студент проходить практику, може звернутися до ЗВО зі скаргою на дії студента, низький рівень його теоретичної підготовки, що не дає змогу на належному рівні здійснити практичну підготовку студента. У такому випадку скликається комісія з представників ЗВО для перевірки теоретичних знань студента (методом автоматизованого тестування). Повторне складання тестування допускається через три місяці з відстроченням проходження практики; 6) за результатами проходження практики студент складає звіт, який підписується керівником практики, що є допуском до захисту матеріалів практики у ЗВО. У разі, якщо керівник практики відмовляється підписувати звіт через помилки, неналежне оформлення, неналежне виконання обов'язків практиканта, студенту надається десятиденний строк для усунення недоліків; 7) особі, яка є керівником практики, на час такого керівництва здійснюються додаткові нарахування до оплати праці (суддівської винагороди) у розмірі її мінімальної заробітної плати станом на 1 січня календарного року, в якому відбувається таке керівництво.

7. Визначено структуру правового статусу Національної школи суддів України: 1) цільовий блок, елементами якого є:

мета, завдання, функції і принципи діяльності Національної школи суддів України; 2) структурно-організаційний блок, який складається з норм, що визначають: структуру; порядок здійснення управління; порядок організації її науково-дослідної, фінансово-господарської діяльності; порядок внесення змін і доповнень до Статуту; підстави та порядок припинення її діяльності; 3) компетенційний блок, який включає предмети відання і повноваження у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи та здійсненні науково-дослідної діяльності; 4) блок юридичної відповідальності Національної школи суддів України.

8. Запропоновано встановити вимоги до викладачів (тренерів) Національної школи суддів України на законодавчому рівні та доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 141-1, виклавши її в такій редакції: «Викладачами (тренерами) Національної школи суддів України можуть бути особи, які мають вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше 10 років. Добір викладачів проводить Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Національна школа суддів України у вигляді співбесіди на обрану тематику претендентом, яка в подальшому буде темою його викладання в Національній школі суддів України. Звільняються від проходження співбесіди особи, які мають науковий ступінь та, мінімум, п'ять наукових публікацій на заплановану для викладання тематику. На Національну школу суддів України покладається обов'язок по залученню зарубіжних фахівців для викладання, які звільняються від проходження конкурсного відбору».

9. Оптимізація навчальних програм та курсів для суддів має здійснюватися на засадах: 1) відповідності об'єктивним навчальним потребам суддівського корпусу; 2) урахування особливостей цільової аудиторії (юрисдикція, стаж роботи на посаді судді, спеціалізація (за необхідності)); 3) актуальності проблематики (розробка курсу «на випередження»); 4) активної участі суддівської спільноти.

10. На підставі аналізу ефективності практик навчання у Національній школі суддів України (безпосереднє навчання в аудиторіях; дистанційне навчання; наставництво під час

стажування кандидатів на посаду судді; комбіноване навчання) встановлено найбільш успішні, з точки зору досягнення мети навчання, наступні інтерактивні методи: міні-лекція, експрес-опитування, демонстрація, «мозковий штурм», метод аналізу ситуацій (кейс-метод), робота в малих групах, панельна дискусія, рольова гра.

11. Обґрунтовано доцільність включення до самостійних елементів підвищення кваліфікації такі його види: стажування суддів у зарубіжних та міжнародних судових установах, навчання в аспірантурі та докторантурі, участь у наукових конференціях, семінарах, опублікування наукових статей, викладацька діяльність. Запропоновано запровадити мотиваційні тренінги під час навчання в Національній школі суддів. Курс має стати своєрідним мозково-енергетичним поштовхом, що активізує усвідомлене бажання набуття нових фахових знань. Для кращої результативності таких тренінгів вбачається за доцільне присутність на деяких заняттях психолога, який на основі спостереження та аналізу особистості кожного слухача скорегує його роботу щодо професійного самовдосконалення.

12. Розвинуто ідею стосовно можливості запровадження спільного навчання для представників правничих професій та висловлено думку, що Національна школа суддів України може стати потужним базисом для переформатування в єдиний тренінговий центр.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевцова Я. О. Мотивація до навчання в системі підвищення кваліфікації суддівського корпусу. *Слово Національної школи суддів України*. № 2 (11) 2015. С.23–28.

2. Шевцова Я. О. Процедура спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді: міжнародний досвід та шляхи запровадження в Україні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2(35). 2017. С.185–194.

3. Шевцова Я. О. Міжнародні стандарти професійної підготовки суддів. *Юридичний науковий електронний журнал*. №4/2019. С.254–257.

4. Шевцова Я. О. Принципи суддівської етики: особливості навчання. *ReOS: Recht der Osteuropäischen Staaten*. 01/2019. С. 210–213.

5. Шевцова Я. О. Організаційно-правові засади системи суддівської освіти. *Підприємництво, господарство і право*. № 8 (282). 2019. С.226–230.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Шевцова Я. О. Актуальні питання впровадження процедури кваліфікаційного оцінювання суддів. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора І. Є. Марочкина*. Харків. 2015. С.151–153.

2. Шевцова Я. О. Особенности специальной подготовки кандидатов на должности судей в Украине. *Актуальные проблемы юридического образования: материалы Международной научно-методической конференции*. Минск. 2016. С. 269–271.

3. Шевцова Я. О. Громадська рада доброчесності – новий інститут в судовій системі України. *Теорія та практика сучасної юриспруденції: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Харків. 2016. С. 203–205.

4. Шевцова Я. О. Національна школа суддів України: роль та місце в судовій системі. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора І. Є. Марочкина*. Харків. 2017. Т.1. С.251–254.

5. Шевцова Я.О. Інститут професійної освіти суддів: поняття та визначення структурних компонентів. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми судового права”. – Харків. – 2018. – С.167 – 169.

6. Шевцова Я. О. Особливості спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці 18-19 жовтня 2018 р.* С. 49–52.

7. Шевцова Я. О. Проблемні питання функціонування вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнародної конференції,*

присвяченої 70-річчю з дня народження проф. І. Є. Марочкина (Харків, 31 трав. 2019 р.) / редкол.: Л. М. Москвич та ін. Харків: Право, 2019. С. 195–197.

8. Шевцова Я. О. Професійна етика судді в освітньому процесі Національної школи суддів України. *Етика правника: збірка тез доповідей і повідомлень учасників круглого столу (21 листопада 2019 р.)* / за ред. Т. Б. Вільчик, Я. О. Ковальової. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. С. 42–44.

АНОТАЦІЯ

Шевцова Я. О. Система професійної освіти суддів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2020.

У дисертації на підставі теоретичних здобутків учених у сфері судоустрою та інших галузевих наук, існуючих міжнародно-правових актів, вітчизняного законодавства й практики організації і здійснення професійної освіти проведено комплексне дослідження системи професійної освіти суддів. Досліджено практики деяких зарубіжних країн у сфері професійної освіти суддів та виокремлено їх спільні риси. Проаналізовано шляхи взаємодії юридичних закладів вищої освіти та Національної школи суддів України як основних суб'єктів підготовки (підвищення кваліфікації) майбутніх і діючих суддів. Окреслено й охарактеризовано види, форми та методи навчання суддів під час проходження спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації і надано ряд пропозицій для вдосконалення чинного законодавства та практики організації навчання, що сприятиме поліпшенню якості професійної суддівської освіти в цілому та правосуддя зокрема.

Ключові слова: судова система, освіта, освіта суддів, професійна освіта, підготовка суддів, підвищення кваліфікації.

АННОТАЦИЯ

Шевцова Я. А. Система профессионального образования судей. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 «Судоустройство; прокуратура и адвокатура». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2020.

В работе на основании анализа теоретических достижений ученых в сфере судоустройства и других отраслевых наук, существующих международно-правовых актов, отечественного законодательства, а также практики организации и осуществления профессионального образования проведено комплексное исследование системы профессионального образования судей. Изучена практика некоторых зарубежных стран в сфере профессионального образования судей и выделены их общие черты. Проанализированы направления взаимодействия юридических высших учебных заведений и Национальной школы судей Украины как основных субъектов подготовки (повышения квалификации) будущих и действующих судей. Определены и охарактеризованы виды, формы и методы обучения судей при прохождении специальной подготовки и повышении квалификации; разработан ряд предложений по совершенствованию действующего законодательства, призванных способствовать улучшению качества профессионального образования судей в целом и правосудия в частности.

Ключевые слова: судебная система, образование, образование судей, профессиональное образование, подготовка судей, повышение квалификации.

SUMMARY

Ya.O. Shevtsova. Judicial Professional Education System. - Qualification thesis as a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in 12.00.10 Judiciary; Prosecutors and Bar. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2020.

Based on theoretical findings of scholars specialising in judiciary, international legal acts and Ukrainian laws, this dissertation performs a complex study of the judicial professional education system and develops a list of theoretical provisions, conclusions and practical

recommendations seeking to foster development of the judiciary as a whole and judicial professional education including optimisation of norms of the national legislation and increasing efficiency of the national judiciary in particular.

This dissertation is the first qualified research in the domestic legal science that applies a comprehensive approach to the definition of judicial professional education system as a set of: 1) statutes governing educational issues, and educational institutions offering training programmes; 2) majors, programmes, plans, materials, forms and methods of teaching. Based on the above, I have identified the key elements of the judicial professional education system that are interdependent and constantly interact, thus ensuring the system's integrity and ability to serve its main purpose, i.e. maintaining the professional qualifications of judges at an appropriate level. Such key elements are: a subject of educational activity; an object of educational activity (candidates for the position of judge, practicing judges); national standards of judicial education; judges professional training areas and training activities.

Based on the analysis of the experience of European countries, I have identified the following common features of judges training: a) organisation of specialised training of judicial staff is entrusted to a special body; b) such a body is largely independent and autonomous from the executive and legislative branches of government, although they may in one way or another influence the management process within their legislative competences; c) training is divided into several stages, usually two: the initial training, when the priority is given to special training of judicial candidates before taking office, and the system of advanced training of current judges that can be both centralised (at the premises of higher educational institutions and courts) and specialised (at the premises of a specialised centre); d) training is financed by the state; e) training is conducted by practicing judges or renowned specialists in the relevant field of knowledge (scholars).

I have stated that overall, our current judicial regulations largely comply with universally accepted standards in terms of fostering the judges professional training and determining the legal status of a body tasked with the judicial education. However, in order to better address the problems of training highly qualified judicial personnel, it is crucial

to further improve this area: in particular, we need to determine the optimal length of time required to spend on training of judicial candidates, to provide a special educational institution for judges with highly professional staff, innovative information technologies and programmes for improvement of the education process and to introduce the latest methods of objective assessment in final judge examinations at the end of training, professional conversion and periodic advanced training courses etc.

I have expressed the opinion that it is expedient to oblige (a) legal institutions of higher education to consult with the High Qualification Commission of Judges and the National School of Judges of Ukraine concerning a necessity to introduce or improve curricula for students; (b) the National School of Judges of Ukraine to make such recommendations based on its own observations during the special training of judicial candidates; and the High Qualification Commission of Judges to make their decisions based on a thorough study of the results of competitive admission.

I have proposed a reasoned approach to studies according to which training programmes and judges training and professional conversion courses are to be developed: 1) in accordance with the objective training needs of the judiciary; 2) taking into account the peculiarities of the target audience (jurisdiction, length of service as a judge, specialisation (if required); 3) the relevance of the topic (“advanced course”); 4) with the active participation of the judicial community.

Key words: judicial system, education, judicial education, professional education, judges training, advanced training.

Відповідальна за випуск

канд. юрид. наук, доц. *О.О. Овсяннікова*

Підписано до друку 04.11.2020 р. Формат 60*90/16 Папір
офсетний. Віддруковано на різнографі. Умовн. друк. арк. 0,7.
Облік. вид. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 532

Друкарня
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77